

**Studie aktivního občanství a
osobní pohody mladých dospělých**

VÝZKUMNÁ ZPRÁVA 1

Institut pro psychologický výzkum
Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity

O studii

Často se tvrdí, že dobře fungující demokracie potřebuje aktivní občany. Co to ale subjektivně znamená být aktivním občanem? Motivuje nás k občanské aktivitě pocit osobní pohody, nebo spíš naštvanost a nepohoda? A za jakých podmínek občanská aktivita přispívá k naší osobní pohodě a kdy spíš k pocitům frustrace a naštvanosti? Existuje dokonce nějaká hranice, za kterou občanská angažovanost začíná být subjektivně nepříjemná a zhoršuje naše duševní zdraví?

Výzkum probíhá od ledna 2022 do prosince 2024. V jeho rámci:

- Po dobu 18 měsíců za pomoci krátkých online dotazníků sledujeme vzorek několika stovek mladých lidí. Zkoumáme, jak se občanské aktivity prolínají s jejich běžným životem, jestli dochází k nějakým změnám a proč.
- Provádíme hloubkové individuální rozhovory s občansky aktivními mladými lidmi.
- Realizujeme několik menších online experimentů, ve kterých se účastníků ptáme, jak by vnímali určité hypotetické situace a jak by v nich nejspíš jednali.

Cílem našeho výzkumu je porozumět, jakým způsobem může účast v občanských aktivitách ovlivňovat, jak se člověk dlouhodobě cítí, jak vnímá sebe sama, své okolí a celý společenský systém (např. politiku a státní instituce) a svou schopnost něco ve společnosti změnit. Zaměřujeme se na lidi v mladé dospělosti ve věku 18–30 let. Zajímají nás přitom názory a zkušenosti jak těch, kteří jsou v těchto záležitostech velmi aktivní, tak těch, kteří jsou aktivní jen občas, málo či téměř vůbec.

**PROJEKT JE FINANCOVÁN GRANTOVOU AGENTUROU ČESKÉ REPUBLIKY
(GA22-27941S)**

Autor textu: Jan Šerek
Vydáno v únoru 2024

<https://inpsy.fss.muni.cz/studieobcanstvi>
obcanstvi@fss.muni.cz

Úvod

V této zprávě přinášíme výsledky série tří online experimentů, které jsme uskutečnili v rámci naší studie. Věnovali jsme se tomu, jak reakce politiků na občanské aktivity mladých lidí odrazují, či naopak motivují k dalšímu občanskému zapojení. Konkrétně jsme se zaměřili na aktivity v oblasti životního prostředí.

Z předchozích studií plyne, že lidem záleží na tom, zda s nimi autority jednají s **respektem**. Vnímaný respekt může motivovat ke spolupráci a snazšímu dosažení vzájemné shody. Motivující však může být rovněž absence respektu, zvláště pokud budí negativní emoce. Například hněv je často považován za emoci aktivizující občanský protest.

Důležité může být také to, zda se politici k lidem vztahují jako k jednotlivcům, skupině nebo jim přisuzují **identitu**, která může danou skupinu rozdělovat, protože je vnímaná jako kontroverzní. V případě aktivit v oblasti životního prostředí jde například o přisuzování nálepky “environmentalisté”.

Předchozí studie doposud nezkoumaly, co se stane, když tyto proměnné působí dohromady. Proto jsme si položili otázku, jak se vyjadřovaný respekt a přisuzování určité identity ze strany politiků promítají do ochoty mladých lidí (ve věku 18–25 let) zapojit se do environmentálních aktivit.

Metoda

Pro náš výzkum jsme využili tzv. **vinětový experiment**. Jedná se o metodu, při které jsou účastníkům předloženy popisy různých variant nějaké hypotetické situace. Účastníci mají za úkol popsat, jaké pocity v nich taková situace vyvolává a jak ji vnímají.

Provedli jsme celkem **tři navazující online experimenty**. V rámci každého z nich si účastníci nejprve přečetli příběh, ve kterém byli součástí skupiny mladých lidí, kteří protestují ve prospěch životního prostředí proti rozhodnutí místního zastupitelstva. V prvním případě šlo o téma městského parku, ve druhém o budování zelených střech a ve třetím o zavádění ekologické hromadné dopravy.

Na konci každého příběhu bylo uvedeno, jakým výrokem na aktivity mladých lidí zareagoval starosta. Napříč experimenty byly nakombinovány různé varianty, které se lišily v míře respektu a v tom, zda se obracely k jednotlivcům, „mladým lidem“ nebo „environmentalistům“.

Toto je například ukázka nerespektující reakce obracející se na „mladé lidi“:

„Mladí občané z našeho města se na mě obrátili v souvislosti s otázkou zelených střech. Překvapilo mě, že mladým lidem chybí v této záležitosti dostatečný přehled a informace, a přesto se o ní vyjadřují. Obávám se, že za současných podmínek by setkání se zástupci této věkové skupiny nebylo příliš užitečné,“ uvedl starosta.

Účastníci následně za pomoci několika škál posoudili, nakolik by po takové odpovědi pocítovali negativní (hněv) a pozitivní (entuziasmus) emoce a jak moc by byli ochotní pokračovat v občanských aktivitách do budoucna. Z kontrolních důvodů jsme se ptali rovněž na dřívější environmentální participaci účastníků.

Vzorek

Účastníci byli osloveni inzercí na sociálních sítích. Podmínkou pro zapojení byl věk 18–25 let a schopnost představit si vlastní účast v aktivitách ve prospěch životního prostředí.

	Experiment 1	Experiment 2	Experiment 3
Počet lidí	232	363	331
Žena/muž/jiná možnost (%)	57/38/5	42/53/4	52/43/3
Studující/ pracující/ obojí (%)	49/21/27	51/26/20	51/24/22
Věkový průměr	21,9	21,5	22,1

Výsledky

Emoce

Politikova **respektující reakce** vyvolávala u účastníků **menší hněv** a **větší entuziasmus** než nerespektující reakce.

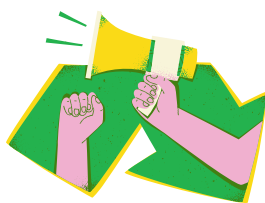
Tento efekt byl přítomný, ať už respektující reakce politika mířila na jednotlivce (“někteří občané”), nebo mladé lidi obecně.

Důležitou roli ale hrálo, zda politik mladé lidi označoval prostřednictvím potenciálně **kontroverzní “environmentalistické” identity**.

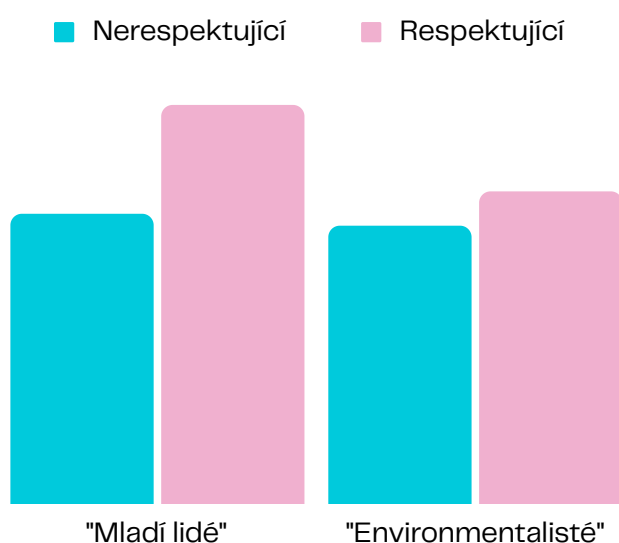
V takovém případě respektující reakce snižovala hněv a zvyšovala entuziasmus výrazně **slaběji**.

Ochota pokračovat v aktivitách

Oproti očekáváním se deklarovaná ochota pokračovat v občanských aktivitách téměř nelišila v závislosti na politikově reakci.

Detailnější analýza nicméně odhalila zajímavé souvislosti s prožívanými emocemi. Pokud bychom si odmysleli (tj. statisticky kontrolovali) vyvolané emoce, vedla respektující reakce politika k větší ochotě pokračovat v aktivitách než nerespektující reakce.

Výjimkou bylo, když politik mladé lidi označoval skrze potenciálně kontroverzní "environmentalistickou" identitu. Tehdy zůstávala ochota pokračovat v aktivitách nižší bez ohledu na míru vyjadřovaného respektu.

Jak však bylo uvedeno výše, nerespektující reakce či reakce odkazující k "environmentalistické" identitě zároveň vyvolávaly větší hněv. Ten predikoval větší ochotu v aktivitách pokračovat.

Prožívaný hněv tak dokázal vykompenzovat odrazující dopady některých reakcí ze strany politiků.

Tento mechanismus platil pouze pro tzv. normativní občanské aktivity, které nepřekračují běžné společenské konvence a zákony (např. petice).

Závěr

Naše zjištění ukazují, že mladé lidi může od zapojení do občanských aktivit ve prospěch životního prostředí odrazovat, když vůči nim politici vystupují **nerespektujícím způsobem** nebo když je **označují prostřednictvím kontroverzních identit** (např. jako “environmentalisty”).

Tyto negativní dopady jsou však výrazně omezené tím, že uvedené reakce ze strany politiků zároveň vyvolávají na straně mladých lidí **hněv**. Ten funguje jako motivující faktor, který ochotu občansky participovat naopak posiluje.

Z hlediska podpory občanské participace mladých lidí v otázkách životního prostředí proto může být důležité **nepotlačovat** jejich hněv na některé reakce ze strany politiků. Ochotu být aktivní totiž sice zvyšuje vstřícnost politiků, avšak pokud není přítomná, podobnou roli se zdá plnit i “zdravé naštvání” na jejich nevstřícnost.

K interpretaci našich výsledků je nicméně nutné přistupovat s určitou opatrností, protože jsou založeny na posuzování hypotetických, fiktivních situací, nikoli na analýze skutečného jednání a prožívání.